

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Ганна Кавиліна

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДІТЕЙ РІЗНОВІКОВОЇ ГРУПИ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто особливості взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності та показано послідовність формування спільної діяльності дітей різного віку на заняттях з образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *взаємодія дітей, спільна діяльність, міжвікова взаємодія дітей.*

Актуальність дослідження визначається тим, що період від народження до вступу в школу є, за визнанням фахівців, періодом найбільш стрімкого фізичного й психічного розвитку дитини, первісного формування фізичних і психічних якостей, необхідних людині протягом усього наступного життя, якостей і властивостей, що роблять її особистістю. Особливістю цього періоду, що відрізняє його від інших, наступних етапів розвитку, є те, що він забезпечує саме загальний розвиток, що слугує фундаментом подальшого надбання будь-яких спеціальних знань і навичок й засвоєння різних видів діяльності. Реалізація специфічних вікових можливостей психічного й фізичного розвитку відбувається завдяки участі дошкільників у відповідних віковим періодам видах діяльності: грі, мовному спілкуванні, малюванні, конструюванні, музичній діяльності та ін. Організація цих видів діяльності, керівництво ними, турбота про їхнє вдосконалення, про надбання ними колективного й (відповідно до накопичення дітьми відповідного досвіду) довільного самодіяльного характеру повинні постійно перебувати в центрі уваги педагогів, особливо актуально це в процесі роботи з різновіковими групами, де зібрані діти від 3 до 6 років.

В законодавчій базі та нормативних документах, що регламентують освітній процес ДНЗ, зазначається про необхідність врахування цих особливостей. Так, у «Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні» зазначено, що для особистісного становлення дитини особливе значення має спілкування, дитина дошкільного віку має оволодіти вміннями спілкуватися з однолітками, з молодшими та старшими від себе дітьми. Відповідно до Закону України «Про дошкільну освіту» комплектування груп в дошкільних навчальних закладах відбувається за віковими (одновіковими, різновіковими) та сімейними (родинними) ознаками. Нині дійсні програми дошкільної освіти «Дитина», «Малюнок», «Я у Світі» передбачають наявність різновікових груп в дошкільному навчальному закладі, відвідування яких

позитивно впливатиме на особистісний, пізнавальний, емоційно-вольовий розвиток дитини, забезпечуватиме психологічний комфорт.

Мета нашого дослідження розкрити деякі особливості взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності та визначити роль вихователя в цій взаємодії.

Спілкування дітей різного віку дає змогу збагатити досвід кожної дитини через різновікову взаємодію, сприяти пізнанню дитиною себе й інших, створювати додаткові сфери саморегуляції. Значущість різновікового спілкування визначається й тим, що воно, з одного боку формує особливе середовище взаємодії, надає додаткові можливості для реалізації успішності дітей у спілкуванні, а з іншого – сприяє формуванню та прояву їх особистісної ідентифікації.

Педагогічний аспект міжвікової взаємодії дітей дозволяє побачити внутрішні властивості учасників взаємодій, які зумовлені їхніми віковими та індивідуальними особливостями, виокремлювати зовнішні властивості як ефекти взаємодії, а також процес переходу зовнішніх властивостей у внутрішні, сутнісні властивості учасників взаємодії. Пізнавальна цінність категорії взаємодії для дошкільної педагогіки визначається тим, що її зміст відображає не тільки самооб'єктивне буття, але і його сприйняття й осмислення педагогом [3].

Питання зародження і становлення дитячих взаємодій завжди надзвичайно важливі, оскільки багато негативних явищ в поведінці дорослих людей сягають корінням дошкільного дитинства, коли формуються основні складові психічного розвитку, самосвідомості, міжособистісних відносин. Все це спонукає звернутися до розгляду розвитку взаємодії дітей, а відповідно до теми нашого дослідження – розгляд особливостей взаємодії дітей різновікової групи на заняттях з образотворчої діяльності.

У педагогічній науці поняття «взаємодія» визначається як система взаємозумовлених індивідуальних дій, пов'язаних циклічною причинною залежністю, за якої поведінка кожного з учасників виступає одночасно і стимулом, і реакцією на поведінку останніх.

Особливо цінним на погляд вітчизняних дослідників А.Г. Арушанової, А.М. Давідчук є міжвікова взаємодія дошкільників, що дозволяє використовувати чинник взаємонавчання. Це нерідко може давати більший ефект, ніж прямий вплив на дітей з боку вихователя. Умови для взаємонавчання при об'єднанні дітей різного віку виникають, коли старші щось уміють або знають; а молодші цим тільки оволодівають [1].

Смольникова Г.В. вважає, що різновікова взаємодія вихованців є природною умовою постійного нагромадження й передачі досвіду від старших до молодших поколінь: молодші діти отримують різноманітні відомості, засвоюють навички поведінки, робочу спритність, привчаються поважати старших. Найскладніші виховні завдання успішно вирішуються в різновіковому об'єднанні, коли діти вчаться уважно ставитися до старших,

турбуватися про менших, набувають комунікативних навичок. Наслідкування старших, імітація їхньої поведінки молодшими дітьми – це, по суті, відображення, яке полягає в авторитетній позиції старшого і прагненні молодших до дорослості. У процесі різновікового спілкування можливим стає взаємовиховання і взаємонавчання, коли діти як молодші, так і старші оволодівають складними практичними уміннями і навичками, передають один одному знання й досвід [4].

Дійсно, в деяких випадках стосунки між дітьми різного віку не тільки сприяють їхньому гармонійному розвитку, але й несуть в собі безперечну небезпеку формування небажаних особистісних якостей. Іноді старші діти, свідомо чи несвідомо використовують свою перевагу (фізичну силу, ігрові та побутові навички, знання). І в тих випадках, коли молодша дитина не задовольняється пасивною роллю, неминучим є конфлікт. Може виникнути звичайна ситуація, коли старша дитина владно керує молодшою. Усвідомлення всездозволеності й жорстокість з одного боку, покірливість і догідливість з іншого – прямо впливають із такого розподілу позицій і можуть бути його результатом. При визначенні особливостей міжвікового спілкування дітей двох-семи років у дошкільних закладах з дорослими і однолітками, ми взяли за основу типи взаємодії, визначені Е. Вовчик-Блакитною [2, с. 141].

I-ий тип взаємодії. Всі старші діти дошкільного віку залюбки взаємодіють з молодшими, займаючи при цьому соціально цінну моральну позицію доброго та вправного помічника, організатора спільних дій, відповідального, чуйного друга. Приєднуючись до творчого процесу молодших, вони розвивають і збагачують сюжет, беручи до уваги їх побажання й можливості. Рішення про зміни в ході творчої роботи завжди узгоджуються. В цілому поведінка учасників взаємодії дає підставу припускати, що поряд із готовністю ставитися до іншого, як до себе, і до себе, як до іншого, в ситуації наявна «емоційна ідентифікація», яка забезпечує дійсну гуманну взаємодію.

II-ий тип взаємодії. Старші діти охоче спілкуються з молодшими, однак мотиваційна основа спілкування набуває егоїстичного забарвлення. Контакт підтримується настільки, наскільки забезпечується командна роль «з позиції віку». При цьому, помітивши, що молодший партнер намагається вийти з покори, старший часом іде на невеликі поступки, хитрує. Допомога надається демонстративно – так, щоб вихователь міг оцінити цей вчинок. Нерідко допомога полягає у виконанні дій за молодшого, утисканні його самостійності. Доволі частими є спроби покласти провину на молодшого.

III-ий тип взаємодії. Старші діти спілкуються з малятами на прохання вихователя недовго, не відчуваючи внутрішньої потреби, а потім посіпають зайнятися своїми справами. Вони ніби не помічають присутності менших, спілкуються тільки з однолітками. Так можуть поводитися діти,

які вміють добре забавляти малят, допомагають вдома батькам доглядати молодших, але ці контакти не дають їм ніякої втіхи. Тому вихователі мають приділяти першочергову увагу формуванню дружніх почуттів, приятельських стосунків між дітьми. Тільки тоді між вихованцями виникають форми зустрічної активності, що створюють атмосферу, властиву щасливій родині та дружній дитячій спільноті.

Різновікова група (від 3 до 7 років) найбільше нагадує багатодітну сім'ю. А як узагалі здійснюється виховання в родині, де багато дітей різного віку? Природно. Молодші вчать в старших відповідно до основного механізму соціалізації – наслідування. Тому в різновікових групах навчальні моменти слід організовувати, працюючи насамперед зі старшими дітьми, які краще підготовлені.

Наприклад, молодші дошкільнята, «просто присутні» під час навчання старших дітей способів змішування фарб, надалі вчити цьому методу вже практично не потрібно. В цьому і полягає основна прерогатива навчання дітей образотворчій діяльності у різновікових групах.

Щоб використовувати співпрацю дітей у навчальних цілях, вихователь проводить спеціальну роботу. Найкращим шляхом для цього ми вважаємо організацію на заняттях спільної діяльності дітей різного віку.

Головною особливістю образотворчої діяльності є наявність спільного результату, який може бути отриманий наступними шляхами:

- по-перше, шляхом об'єднання окремих зображень. Наприклад, всі діти вирізають квіти для килимка, діючи незалежно одне від одного – в колективній роботі відображено результат діяльності кожної дитини;

- по-друге, шляхом об'єднання окремих частин в смислове ціле. Наприклад, на заняттях з ліплення одна дитина ліпить чашку, а інша блюдо. Предмети, що створюються різними дітьми, вочевидь, повинні бути узгоджені між собою хоч би за розміром. В цьому випадку ми бачимо результат роботи кожної дитини;

- по-третє, результат роботи одного може бути початком роботи іншого. Так, на заняттях з аплікації одна дитина обводить трафарет олівцем, інша його вирізує, третя наклеює.

Дослідження проводилося на базі ДНЗ № 160 міста Одеси. В експериментальному дослідженні брали участь 37 дітей різновікової групи, серед яких: 22 дитини – 5 років, 9 дітей – 6 років та 6 дітей – 4 років.

Формування спільної діяльності дітей різного віку на заняттях з образотворчої діяльності здійснювалося таким чином:

- виховання зацікавленого ставлення до загального результату. Необхідність виховання зацікавленого ставлення до загального результату продиктована наступною обставиною. Результат, отриманий в наслідок спільних зусиль декількох дітей, дуже часто не сприймається дитиною як спільний, оскільки її увага зосереджена тільки на власній частині роботи, показати дітям значення спільного результату. Пояснити, що створений

всіма разом малюнок потрібний комусь як ціле, що спільна робота набагато цікавіша і привабливіша, ніж будь-яка з складових її частин. Наприклад, діти, розглядаючи картину, складену з їхніх малюнків, вишукують свою частину і радісно повідомляють: «А це я зробив!»;

– організація взаємодії з товаришем перед початком діяльності з приводу майбутньої роботи і розподілу обов'язків. Наступний етап становлення спільної діяльності – взаємодія з товаришем перед початком роботи з приводу майбутнього результату. У образотворчій діяльності дозволяється попереднє сумісне планування і конкретизація задуму спільної справи. Попереднє планування не повинне ускладнювати індивідуальної творчості дитини;

– формування взаємодії з товаришами в ході роботи. Сумісна домовленість необхідна тільки в тому випадку, якщо необхідно вирішити, хто з дітей зображуватиме один предмет, наприклад сонце, вагон в спільному поїзді, Діда Мороза і т.д., або узгоджувати, яку пору року (зиму, літо) слід показати, яку погоду (сонячний день, дощ, снігопад) і так далі. В цьому випадку взаємодія необхідна для того, щоб визначити, яку частину загального задуму реалізує кожен учасник.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що взаємодія дітей різновікової групи дошкільного навчального закладу на заняттях з образотворчого мистецтва цілком залежить від того, наскільки вихователь володіє знаннями специфіки розвитку дитини в умовах міжвікової взаємодії, вміє конструювати освітній процес з урахуванням взаємовпливу дітей різного віку, статтевої приналежності, діагностувати хід розвитку дітей і вносити необхідні зміни до змісту освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арушанова А. Г. Обучение детей в дошкольных учреждениях села (в условиях разновозрастной группы) / Арушанова А. Г., Вавилова Е. М., Гербова В. В. и др. [под ред. А. С. Алексеевой]. – М. : «Просвещение», 1990. – 174 с.
2. Вовчик-Блакитная Е. А. Мотивы взаимодействия старших дошкольников с младшими детьми : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – «Теория и методика дошкольного образования» / Е. А. Вовчик-Блакитная. – Киев, 1988. – 141 с.
3. Герасимова Е. Н. Педагогические основы построения образовательного процесса в разновозрастных группах детского сада : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.07 – «Теория и методика дошкольного образования» / Е. Н. Герасимова. – Санкт-Петербург, 2003. – 310 с.
4. Смольникова Г. В. Психологічні особливості спілкування дітей в різновікових групах дошкільного навчального закладу : дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / Г. В. Смольникова. – Київ, 2008. – 239 с.